

O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDA KREDIT-MODUL TIZIMINING AHAMIYATI

Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Pedagogika kafedrasida dotsenti.

Dorobov Raxmonjon Ravshan o'g'li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11210200>

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida kredit modul tizimini joriy etilishi, zamonaviy ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, yuqori malakali professional kadrlar tayyorlashni yangi bosqichga ko'tarish hamda sohada ta'lim, ilm-fan va amaliyot uyg'unligini ta'minlash masalasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: kredit, o'quv dasturi, ta'lim, ta'lim sifati, mazmun, metodika, samara, mexanizm, tahlil, tajriba.

THE IMPORTANCE OF THE CREDIT-MODULE SYSTEM IN ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. This article describes the introduction of the credit module system in higher education institutions, the development of modern educational programs, raising the training of highly qualified professional personnel to a new level, and ensuring the harmony of education, science and practice in the field.

Keywords: credit, curriculum, education, quality of education, content, methodology, influence, mechanism, analysis, experience.

ЗНАЧЕНИЕ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация. В данной статье рассказывается о внедрении кредитно-модульной системы в высших учебных заведениях, разработке современных образовательных программ, поднятии подготовки высококвалифицированных профессиональных кадров на новый уровень, обеспечении гармонии образования, науки и практики в сфере.

Ключевые слова: кредит, учебная программа, образование, качество образования, содержание, методика, эффект, механизм, анализ, опыт.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847 sonli qaroriga muvofiq Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil 30 iyundagi 357-sonli buyrug'iga asosan 2020-2021 – o'quv yilidan respublika oliy ta'lim muassasalari kredit-modul tizimiga o'tdi. [1]

Bugungi kundagi islohotlar, o'quv-me'yoriy hujjatlarning yangi avlodini yaratish, talabaning mehnat intensivligini hisobga olish, bitiruvchilarning akademik va kasbiy moslashuvchanligini rivojlantirish, bilimlarni o'zlashtirishning intensiv usullarini joriy etishda kredit-modul tizimini joriy etishni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahakamasining 2020-yil 31-dekabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonlarini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-

tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida "Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida" *Низом* tasdiqlangan. Mazkur Nizomda esa kredit-modul tizimiga oid asosiy tushunchalar berib o'tilgan. Unga ko'ra:

GPA (Grade Point Average) – ta'lim oluvchining dastur bo'yicha o'zlashtirgan ballari o'rtacha qiymati bo'lib, u quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$GPA = \frac{K_1U_1 + K_2U_2 + K_3U_3 + \dots + K_nU_n}{K_1 + K_2 + K_3 + \dots + K_n} \text{ ga tengdir.}$$

Bunda:

K – har bir fan/modulga ajratilgan kreditlar miqdori;

U – har bir fan/modul bo'yicha talaba to'plagan baho;

Kredit – ta'lim olish natijalariga ko'ra talaba tomonidan muayyan fan bo'yicha o'zlashtirilgan o'quv yuklamasining o'lchov birligi. Kreditlar qoidaga muvofiq butun, kasr sonlarda ifodalanishi mumkin;

Kredit to'plash – ta'lim elementlarini o'zlashtirish va boshqa yutuqlarga erishish natijasida taqdim etiladigan kredit birliklarini to'plash;

Talabaning shaxsiy ta'lim trayektoriyasi – talaba tomonidan tanlangan hamda unga ketma-ketlikda bilimlar to'plash va xohlagan kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lish imkoniyatini beradigan yo'nalish (marshrut).

O'qish yuklamasi – talaba tomonidan o'quv faoliyatining barcha turlari – ma'ruza, amaliy mashg'ulot, seminar, laboratoriya ishi, kurs loyihasi (ishi), amaliyot va mustaqil ishni amalga oshirish asosida kutilgan o'quv natijalariga erishish uchun zarur bo'lgan soatlar hajmi[2].

Kredit-modul sharoitida oliy ta'lim muassasalarida "modul" tushunchasini mazmun bilan to'ldirishda muammolar paydo bo'lmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, modullarni shakllantirish uchun asosiy fanlarni aniqlashda qiyinchiliklar tug'ilmoqda.

Modul tushunchasini izohlashda ikki xil yondashuvdan foydalaniladi:

Birinchidan, modullar – mazmun va tematik shaklda;

Ikkinchidan, modullar – tashkiliy, tuzilmaviy talablar tamoyiliga ko'ra shakllantiriladi.

Birinchi yondashuvda modul deganda ta'lim dasturi doirasida muayyan o'zaro bog'langan yaxlitlikni tashkil etadigan fanlar bloki tushunilib, u dasturning umumiy tuzilmasi ichidagi mantiqiy quyi tuzilma sifatida qaraladi. Ta'lim moduli mustaqil bo'lib, o'quv fanlari to'plamini ifoda etuvchi, yo'nalish bo'yicha o'quv rejasining birligi sifatida talqin qilinadi.

Modulga berilgan ikkinchi yondashuvda uning didaktik maqsadlar, o'quv materialining mantiqan yakunlangan birligi, uni o'zlashtirish uchun uslubiy qo'llanma va nazorat tizimini o'z ichiga olgan o'quv fani tarkibidagi nisbatan mustaqil tashkiliy-uslubiy majmua tushuniladi. Bunda modul fanning o'quv-uslubiy majmuini hosil qiladi. Respublikamizda "modul" atamasi ko'pincha o'quv fanining majmuasi sifatida tushunilmoqda. Ilg'or oliy ta'lim muassasalarining tajribasiga ko'ra, modul kursning bir qismi, masalan, fanning taqvimiy muddatlarga bo'lingan mantiqan yakunlangan qismi sifatida ham tushuniladi.

Har bir modulni o'zlashtirish, ya'ni unda belgilangan vazifalarni bajarish fanni o'rganish natijasida qo'yiladigan yakuniy bahoning bir qismini tashkil etadi va bu jihatdan modulli tamoyil reytingga o'xshaydi. Yevropa OTMlarida har bir kurs yakunlariga ko'ra qo'yiladigan umumiy ball, odatda, to'planma effektga ega bo'lgan bir nechta komponentlardan tarkib topgan bo'ladi.

Masalan, umumiy bahoning 30%i talabaning ma'ruza va seminarlardagi akademik faolligi, 30%i - oraliq sinov (berilgan mavzu bo'yicha esse, mustaqil ta'lim, test shaklida oraliq nazorat va h.k.) natijalari, qolgan 40%i esa imtihon bahosiga bog'liq bo'lishi mumkin. Ko'p darslar (mashg'ulotlar)ni o'tkazib yuborgan, oraliq nazoratdan muvaffaqiyatli o'ta olmagan talaba faqatgina imtihondagi qoniqarli bahoga umid qilishi mumkin. Va aksincha, joriy vazifalarni bajarish davomida faollik ko'rsatadigan va yuqori reyting to'plagan talaba, hatto imtihonda butunlay qoniqarsiz javob bergan taqdirda ham, yuqori yakuniy baho olishi mumkin.

Biroq, bunday yondashuv modulning ta'lim dasturidagi boshqa fanlarga nisbatan talabaning o'zlashtirish ko'rsatkichini hisobga olmaydi. Har bir modul mustaqil hisoblanadi.

Kredit-modul tizimida har bir modul ta'lim dasturining tugallangan segmenti bo'lishi kerak, talaba tomonidan ba'zi bir kompetensiyalar to'plamining egallanishi esa uni o'zlashtirish natijasi hisoblanadi. Ushbu kompetensiyalar majburiy tartibda tekshirilishi va baholanishi kerak. Albatta, kompetensiyalar juda uzoq vaqt (kamida bir semestr va ehtimol bir necha semestr) davomida shakllanadi. Semestr ichida nisbatan tugallangan qismlarni baholash uchun modul emas, balki "bo'lim", "kichik bo'lim", "mavzu" tushunchalari foydaliroq bo'ladi. Modul o'quv kursining alohida qismi, ma'ruza va seminar mashg'ulotlarida o'zlashtirilgan bir nechta o'quv mavzularini birlashtiruvchi mavzuviy blok sifatida tushunilishi mumkin.

Kredit-modul tizimining asosiy vazifalari

Kredit-modul tizimining asosiy vazifalari sifatida quyidagilar e'tirof etiladi:

o'quv jarayonlarini modul asosida tashkil qilish;

bitta fan, kurs (kredit)ning-qiymatini aniqlash;

talabalar bilimni reyting bali asosida baholash;

talabalarga o'zlarining o'quv rejalarini individual tarzda tuzishlariga imkon yaratish;

ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim olishning ulushini oshirish;

ta'lim dasturlarining qulayligi va mehnat bozorida mutaxassisga qo'yilgan talabdan kelib chiqib o'zgartirish mumkinligi.[7]

ECTS (Evropa kreditlarni o'tkazish va to'plash tizimi) tizimiga ko'ra, Yevropa OTMLarida o'quv yili o'rtacha 40 hafta davom etadi (O'zbekiston OTMLarida 30 hafta). Talabaning bir yilda o'quv yuklamasining umumiy yuklamasi 60 kreditga tenglashtirilgan. Shundan kelib chiqib, talaba bir semestrda 30 kredit yig'ishi lozim.

Respublika OTMLarida "kredit birligi" va ichki "akademik soatlar" tizimi o'rtasida bir nechta tafovutlar mavjud. Birinchidan, barcha OTMLarda o'quv rejalar bir xil emas, balki real o'quv rejaları olinadigan bo'lsa, akademik soat umumiy yuklamani emas, balki auditoriya yuklamasini o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, har bir kredit birligi ortida vaqt sarfi emas, balki o'zlashtirilgan bilim va egallangan kompetensiyalar turadi.

Kredit-modul tizimida talaba ma'lum bir davr mobaynida diplom olish uchun kredit to'plashi mumkin. Kreditlarning to'planishi talabaga butun hayoti davomida malaka oshirishga, qo'shimcha oliy ma'lumot olishga imkon beradi. Kreditlarni talaba o'qish davrida yig'ib boradi va kreditlar yo'qolmaydi. Agar talaba biror bir sabab bilan OTMdan chetlatilganda ham to'plagan kreditlarni keyinchalik o'qishni davom ettirishda foydalanishi mumkin, shuningdek, ular qayta hisobga olinishi ham mumkin. Bunda talabaga ikkinchi oliy ma'lumot olishi ancha osonlashadi.

Muayyan sharoitlarda kreditlar talabani mutaxassislik bo'yicha ish tajribasini oliy ta'limning komponenti sifatida hisobga olishga imkon beradi.

Kredit-modul tizimida kreditlarni hisoblash tajribasi ushbu yondashuvlarni takomillashtirib borishni taqozo qiladi. Bu kredit tizimi o'quv yuklamasining hajmi, kursni yoki o'quv dasturini o'zlashtirish uchun sarflangan vaqt me'yorini belgilash uchun zarurdir.

Talabani o'quv jarayonidagi faoliyatida fan, uning murakkabligi, ixtisoslashuvi va boshqa yuklamalarni hisobga oladi.

O'quv yuklamalarini quyidagicha taqsimlash tavsiya etiladi:

- auditoriya yuklamasi, u o'quv hajmining taxminan 50%ini tashkil qiladi;
- talabani mustaqil ta'limining umumiy hajmining 50%i bo'lishi kerak;
- kurs bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlarni o'qish va konspektlar tayyorlash 20 %;
- yozma ishlarni bajarish 20 %;
- sinovlarga tayyorgarlik ko'rish 10 %.

Amalda, kreditlarni hisoblashda bitta sinov kreditining auditoriya yuklamasining soatlar soniga nisbati oliy ta'lim muassasalarida turlicha, jumladan, 1:18 dan 1:6 gachani tashkil qiladi.

Bu yuklamani kreditlarga o'tkazishga mexanik yondashuv paytida yuzaga keladigan muammolar saqlanib qolmoqda. Kafedralar faoliyatida nomutaxassislik fanlariga katta soatlarning berilishi, ixtisoslik fanlariga esa kam miqdorda kreditlar berilishi kuzatilmoqda. Bu esa talabalar tomonidan olingan bilimning kredit me'yorlari bilan o'zaro bog'lanishiga imkon bermaydi.

Nomutaxassislik fanlar uchun kreditlar (soatlar) sonini kamaytirish, talabalarning referatlar, kurs ishlari va bir vaqtning o'zida katta hajmdagi qo'shimcha adabiyotlarni o'rganib chiqadigan maxsus fanlar va modullar uchun soatlar sonini ko'paytirish lozim.

Shuningdek, yuklama sifatida kreditlar soni fan (o'quv moduli) mazmunining xarakteri va talabani bo'lajak kasbiy faoliyati uchun ahamiyati darajasini belgilashi kerak.

Shu bilan birga, kredit-modul tizimi o'zining afzalliklariga ega bo'lib, diplom olgandan keyingi ta'lim dasturlarini qo'shib hisoblaganda, bir o'quv dasturidan ikkinchisiga o'tish davrida talabalarning mobilligini oshirishiga xizmat qilishi lozim. Kreditlarni to'lash tizimi talabani nafaqat o'quv yuklamasini, balki uning barcha yutuqlarini, ilmiy tadqiqotlar, anjumanlar, fan olimpiadalari va boshqa tadbirlardagi ishtirokini ham hisobga olishi lozim.

Ta'lim dasturini shakllantirishning modulli tamoyilidan foydalanib, OTM komponentidagi "ahamiyatsiz fanlar"dan xalos bo'lish mumkin. Modullar ixtisoslik tamoyiliga muvofiq (odatda ular shakllantiradigan kompetensiyalarga qarab – umummilliy, vositaviy, kommunikativ va b.) birlashtirilgan bir nechta kurslarni o'z ichiga olishi mumkin. O'quv dasturining bo'linishi va qisman "yaxlitlov" muammosini hal qilgan holda sinov birliklari qo'shilgan tarzda ham shakllantiriladi.

Sinov birliklarining roli akademik yuklamani akademik soatga nisbatan kattaroq birliklarda baholash orqali ta'lim jarayonida foydalanishda kengroq maqsadni ko'zlashi lozim. Sinov birliklari:

- mazkur o'quv fani uchun turli xil mashg'ulotlar: ma'ruzalar, seminarlar, laboratoriyalar va boshqalarning nisbiy ahamiyatini hisobga olishi;
- talaba tomonidan o'rganilayotgan ma'lum bir fanning ahamiyati va uning ma'lum bir o'qish davri oxirida oladigan o'rtacha ballga nisbatan hissasini belgilashi;

- talabalarni o'qish natijalariga qarab tartiblash va ularning har birining individual reytingini aniqlash imkonini beradi.

Kreditlarda ifodalangan o'quv modulining yuklamasi bevosita akademik soatlardagi ekvivalentga ega emas, balki ushbu fanning butun ta'lim dasturi doirasidagi yuklamasini ko'rsatadi. Yillik o'quv rejasining barcha fanlarning umumiy hajmi 60 kredit birligiga tenglashtiriladi, so'ngra har bir fan uchun o'quv vaqtining yillik soatlari hajmiga qarab taqsimlanadi. Mazkur usul rossiyalik olimlar B.A.Sazonov (Ta'limni rivojlantirish federal instituti), N.I.Maksimov (N.A.Kosigin nomidagi MDTU) va Ye.V.Karavaeva (M.V.Lomonosov nomidagi MDU) tomonidan ishlab chiqilgan.

Xulosa qilib shuni aytish mumrunki, kredit-modul tizimining joriy etilishi o'qituvchi va talabaning hamkorlikda ishlashida muhim omil hisoblanadi. Modulli ta'limda pedagog ta'lim oluvchining o'zlashtirish jarayonini tashkil etadi, boshqaradi, maslahat beradi, tekshiradi. Talaba esa yo'naltirilgan obyekt tomon mustaqil harakat qiladi. Eng katta urg'u ham talabalarning mustaqil ta'lim olishiga qaratiladi.

O'quv jarayonida mustaqil ta'lim olishning ahamiyati ortadi va bu kelajakda mutaxassislarining mustaqilligi, ijodiy tashabbuskorligi hamda faolligini oshirishga olib keladi.

Kredit-modul tizimida universitet talabalari har doim o'qituvchi va kursdoshlaridan yordam hamda -maslahat olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa o'zaro hamjihatlikni mustahkamlaydi va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847 sonli qarori.
2. Андреев А. Знания или компетенции? // Высшее образование в России. № 2, 2005.
3. Астафьева Н.В. Инновационное развитие экономических систем: теоретико-методологические основы / Н.В. Астафьева // Вестн. Саратов. гос. техн. ун-та. – Саратов, 2008. – № 1(30).
4. Болонская конвенция // НГТУ Информ. 2002. N 8(114).
5. Mirzayeva F. "KREDIT MODUL TIZIMINING AMALIYOTGA JORIY ETILISHI." *Eurasian Journal of Academic Research* 2.11 (2022): 479-484.
6. Мирзаева, Фарохат Одилжоновна. "КУЛЬТУРА МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ." *Наука и образование сегодня* 2 (61) (2021): 71-72.
7. Sherzod Mustafoqulov, Mansur Sultonov. „Kredit-modul tizimiga o'tish nima uchun kerak? Maqsad, mohiyat va afzallik“. *Xalq so'zi* (05 avgust 2020). 2023-yil 18-mayda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2023-yil 17-sentyabr.